

(ריכוזי כלים פריהיסטוריים בהר ספון (איזור ניצנה
s(rohtuA): ע. מזור dna מ. שטקליס

Source:

Mitekufat Haeven: Journal of the Israel Prehistoric Society /

מתקופת האבן

, (כרך (תש"ך 13-18 pp.

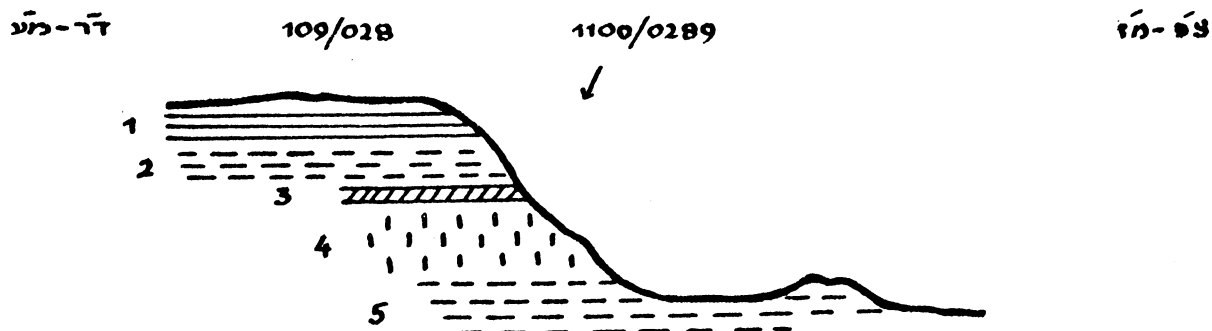
ריכוזי כלים פריהיסטוריים בהר ספון (איזור ניצנה)

ע. מזור - מ. שטקלים

בנגב ידועים יישובים פריהיסטוריים מכל השלבים של תקופת האבן. התעשייה הליתית שלהם מצטיינת בשימוש בחומר גלם מאיכות טובה מאד. היישובים עשירים בממצאים ליתניים רבים ומציאת גרעינים ופסולת תעשייה מעידה, כי הכלים הותקנו במקום מחומר גלם מקומי, שניתן היה להשיגו בקלות ולכן אף לא טרחו לחסוך בו בשעת התקנת הכלים. מקומם של מכרות ומחשוף הצור לא היה ידוע, עד שהתגלה מחשוף הצור שבהר ספון.

הר ספון הוא רמה שגובהה 405 מ' ושטחה 2 קמ"ר בקירוב, הוא נמצא בנגב הצפון מערבי, באיזור שבין ניצנה לשבטה, סביב נ.צ. 109/029. הרמה, או ההר השטוח, בנויה גיר של איאוקן תיכון, המכיל תרכיזים של צור. במורד ההר, הפונה צפונה, מופיעה סדרת קרטון של איאוקן תחתון, המכילה תרכיזי צור גדולים. העמק שמצפון להר בנוי חרסית של הדנין (סדרת טקיה) וקרטון של המיסטריכט (סדרת ערב).

חתך גיאולוגי כללי של האתר בהר ספון

הסבר:

1. גיר של איאוקן תיכון עם תרכיזי צור חום.
2. קרטון של איאוקן תחתון עם בולבוסי צור שחור גדולים.
3. קרטון של פלאיאוקן.
4. חרסית וחור של דנין (סדרת טקיה)
5. קרטון של מיסטריכט. (סדרת ערב)

באיזור זה נאספו כלים משני ריכוזים נפרדים: האחד על הרמה עצמה והשני על מורדה הצפוני (ציורים 1-18).

הכלים שעל משטח ההר פזורים על פני השטח, כשהם מעורבים בחצץ צור, שנשבר באופן טבעי. אחוז האבנים שפוצלו בידי אדם גדול למדי ביחס לאחוז אבני הצור שהתפצלו באופן טבעי. כמות הכלים הכללית גדולה מאוד, ותוך שעות ספורות ניתן לאסוף שקים מספר. הצור, ממנו עשויים הכלים, הוא הומוגני ונשבר למשטחים גדולים וחלקים. הכלים גדולים למדי - אורכם של רבים מגיע כדי 10-15 ס"מ, אם כי מצויים גם כלים קטנים יותר. מספר כלי הנחזר רב ביותר לעומת כלי הגרעין שמספרם מועט.

בריכוז זה נלקטו נתזים, חודים משובררים ובלתי משובררים, מגרדים וגרעינים מעטים. הנתזים מתחלקים לשלושה סוגים: (1) נתזים ראשוניים. (2) נתזים עבים ורחבים (רוחבם עולה על אורכם), בעלי שטח נקישה אלכסוני ובלתי מגבולתי, ברובם בלתי משובררים. (3) נתזים גדולים יותר, דקים ועדינים, בעלי שטח נקישה ישר ומגבולתי.

מכלול לייתי זה הותקן בהתאם לכללי טכניקה ליבאלואה, אך נמצאו גם להבים וגרעינים מאורכים, עליהם ניכרים דפוסי להבים - עובדה המצביעה על שימוש באיזמל ובמקבת.

הריכוז השני נמצא על מורדו הצפוני של ההר, ליד נ.צ. 1100/0289. במקום זה בנוי המורד מקרטון לבן של איאוקן תחתון, המכיל גושים ענקיים של צור, המתפצל בקלות ויוצר משטחי שבירה חלקים וגדולים. ניכר שגושי צור אלה נשברו בידי האדם, בטכניקה "אבן כנגד אבן", ולאחר שהותקנו מהם גרעינים שימשו חומר גלם להתקנת הכלים שנמצאו במקום.

בריכוז זה, בניגוד לקודמו, נמצאו גרעיני ענק רבים, שקוטנם מגיע כדי 50 ס"מ, וכן נתזים, המצטיינים בגודלם המגיע למספר עשרות ס"מ. מכלול הכלים הנידון אינו כולל כלים עדינים יותר, כלהבים או חודים, שנמצאו בריכוז שעל ההר עצמו.

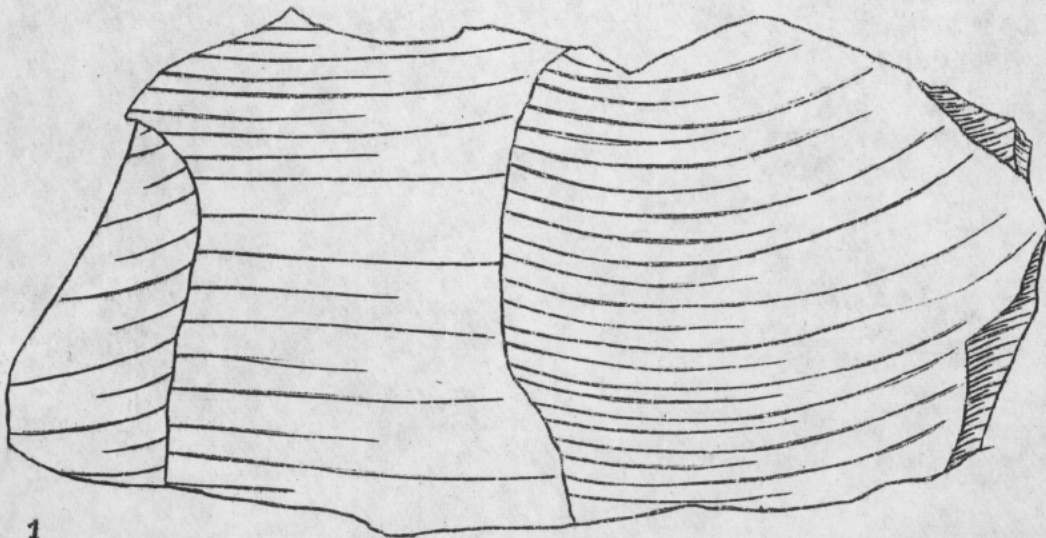
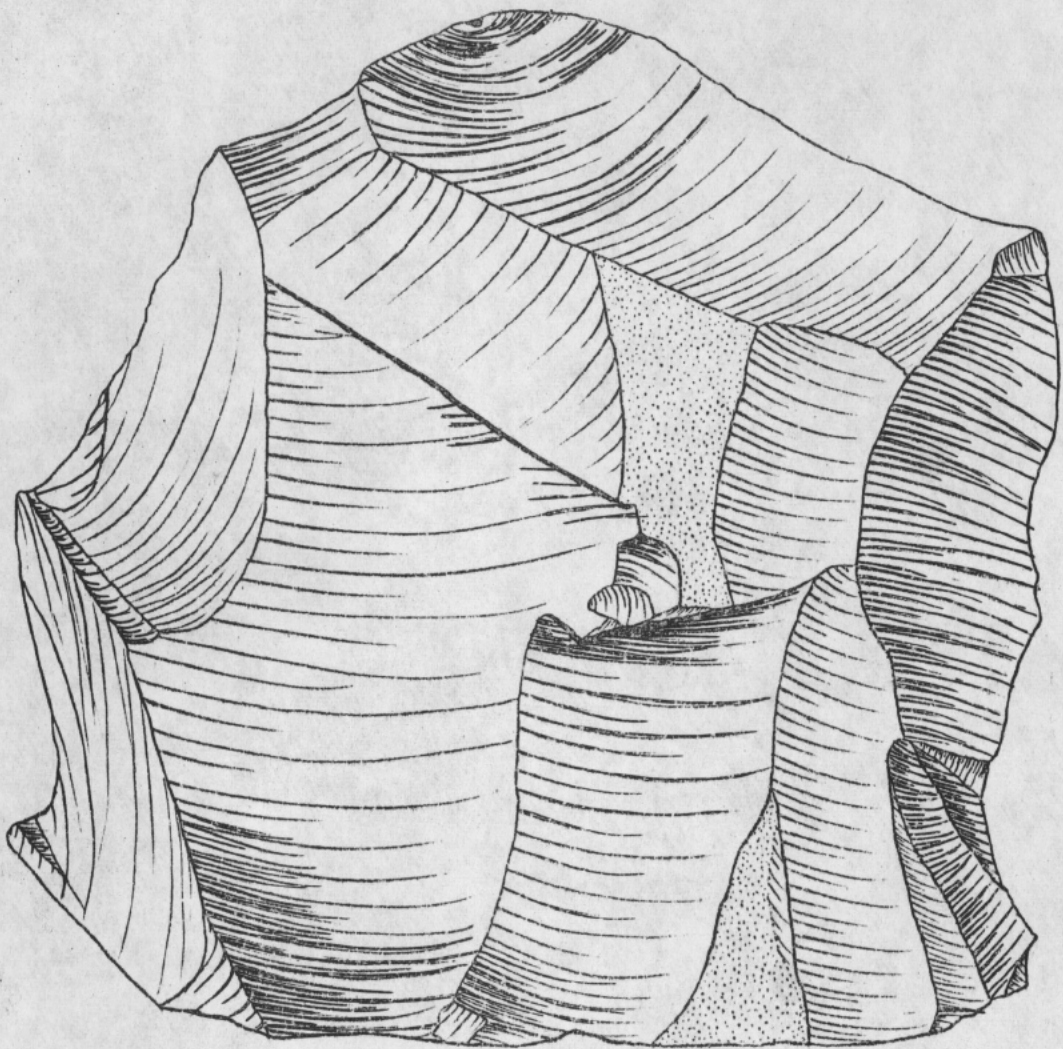
שני הריכוזים נראים שונים בהרכב כליהם, אך יחד עם זאת הם הומוגניים כל אחד בפני עצמו. מכאן, שהסחיפה במקום היתה מועטת ושתי התחנות לא התערבבו, על אף היותן סמוכות זו לזו.

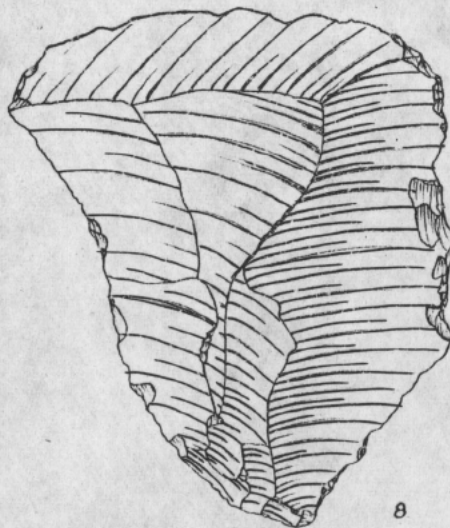
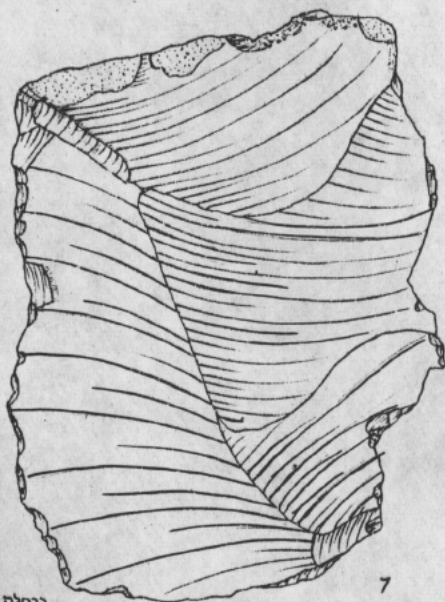
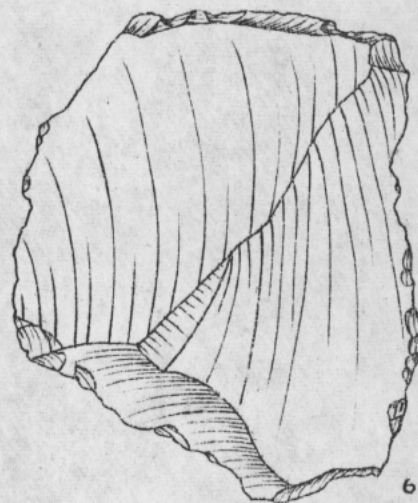
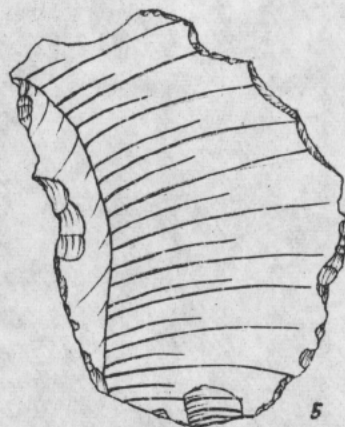
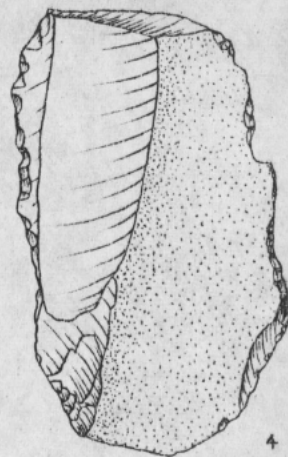
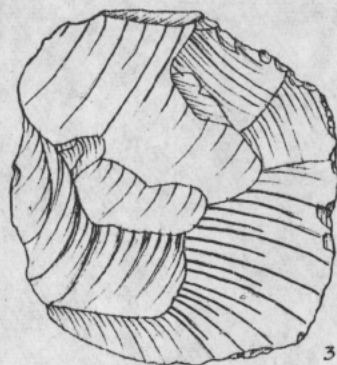
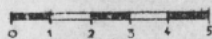
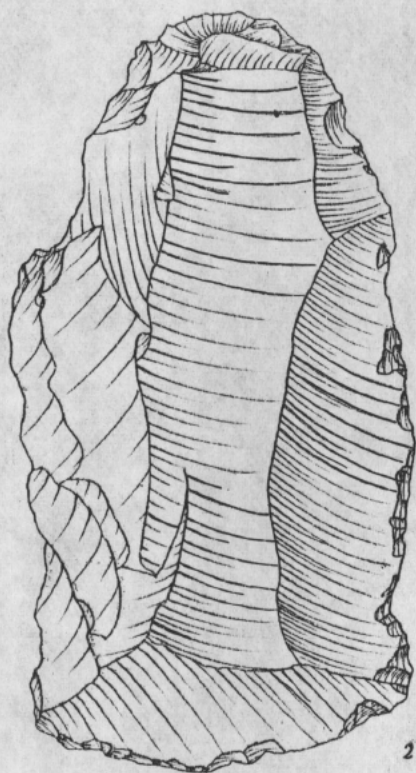
יש לחשוב שאתר זה שימש בתקופות הפרהיסטוריות, כספק חומר הגלם ליישובים האחרים שבסביבתו, ואף לרחוקים ממנו. מצויות עובדות מהן ניתן להסיק, שגם בתקופות מאוחרות יותר נוצלו אוצרות אלה להתקנת כלים. ריבוי נתזים בלתי משובררים וחסרונם של כלים מוגמרים מלמד, שהכלים הגמורים, או הגמורים למחצה, וכן הגרעינים, נלקחו למקום מגוריו של האדם, בין אם היה קרוב ובין אם היה רחוק ממקום המכרה.

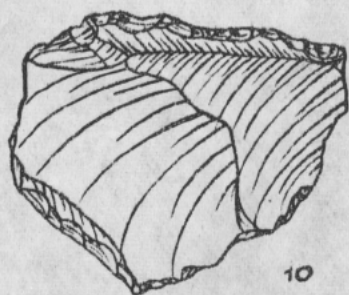
את שני ריכוזי הכלים של הר ספון יש לראות כחלק בלתי נפרד מריכוזי הכלים המצויים באיזור שבין הנקודות ניצנה - באר חפיר - שבטה. באיזור זה נמצאו ריכוזי כלים דומים בהר רות, ההר הלבן, רמת מטרד, רמת רות, הר רביב, הר ספון ומצפה שבטה. המשותף להם הוא עובדת המצאם על משטחי איאוקן, בעוד שבאיזורי הקנומן והטורון נמצאו כלים מועטים בלבד, ובמשטחי הסנון - כלים ספורדיים, למרות העושר של סידרה זו בצור. הסיבה לתופעה זו נעוצה בצור הסנוני הקשה לשבירה בכוונים מתוכננים מראש, מאחר שהוא אינו הומוגני ונקי כמו הצור האיאוקני - עובדה הגורמת לכך שמשטחי השבירה שלו הם מחוספסים ובלתי מתאימים להתקנת כלים. תכונה משותפת נוספת, למרבית ריכוזי הכלים שנמצאו באיזור, היא עובדת היותם גדולים בדרך כלל ופשוטי צורה, ועשויים בטכניקה המזכירה את הטכניקה "אבן כנגד אבן".

צורת הפיזור של הכלים יוצרת את הרושם, שהקריטריון העיקרי, ואולי אף היחידי, למקום ההוצרות של ריכוזי הכלים, הוא המצאות צור המתאים להתקנתם. למעשה נראה שכמעט בכל מקום בו חשוף צור איאוקני מצוי גם ריכוז כלים, בעוד שבכל איזורי הפורמציות האחרות אין ריכוזים כאלה, ולו גם קטנים יותר. לא הצלחנו להבחין בחוקיות נוספת, לה ניתן היה לצפות, כגון קירבה לבורות מים ולדרכים ראשיות, או מקומות משלט גבוהים.

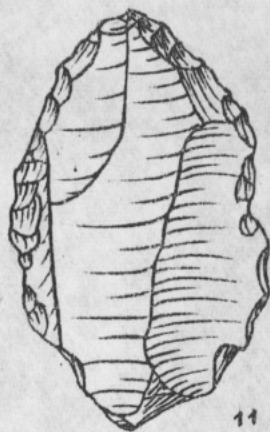
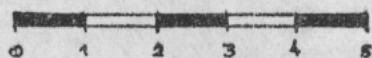
כמות החומר הפריהיסטורי הגנוזה באיזור זה היא עצומה, ועם המשך המחקר תתקבל בודאי חמונה שלמה יותר, אשר יתכן ותהיה שונה מזו שניתנה כאן. התיאור הנוכחי בא רק כנסיון לשבץ את התחנות של הר ספון במכלול התחנות של האיזור הרחב יותר, אליו הן שייכות מבחינה גיאוגרפית, גיאולוגית וכפי שמתברר גם פריהיסטורית.

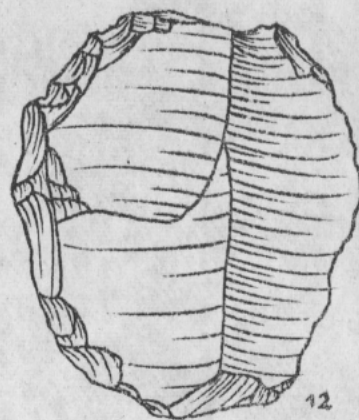

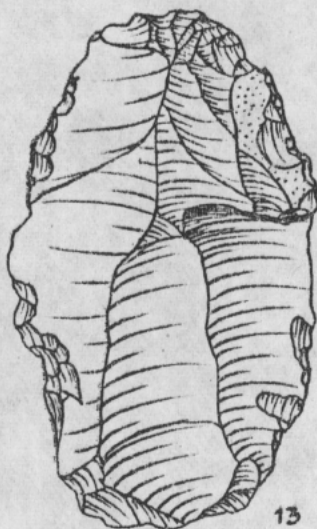
10

11

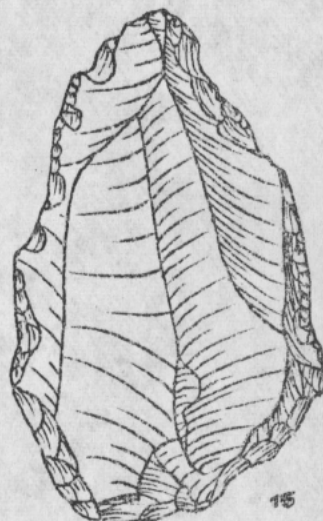
12

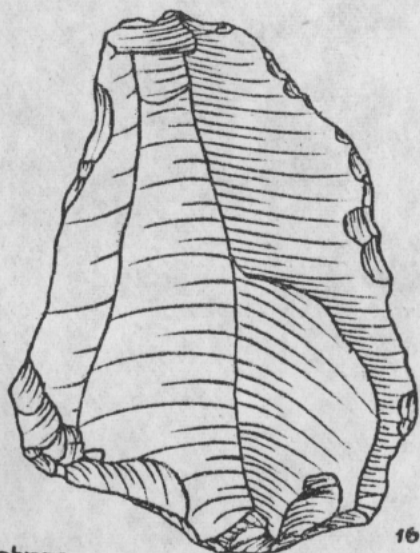
13

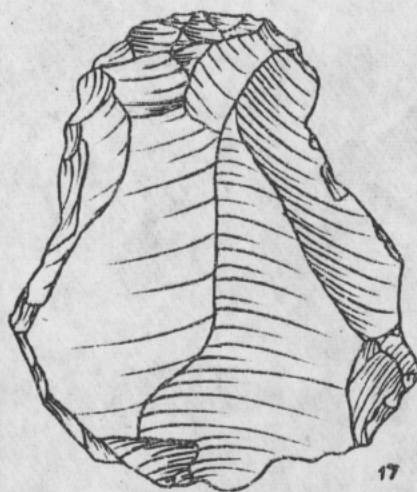
14

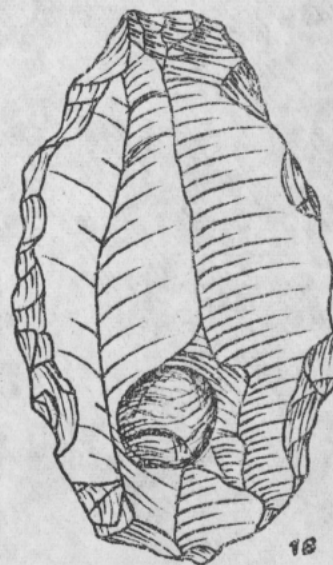
15

16

17

18